

Ξενοφών Ζολώτας

Του Καθηγητού Γεωργίου ΔΟΝΑΤΟΥ

Κοσμήτορα της Σχολής Νομ., Οικονομ. και Πολιτ. Επιστ.
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Καθηγητής Ξενοφών Ζολώτας υπήρξε ένας φωτισμένος πανεπιστημιακός δάσκαλος και δημόσιος λειτουργός, ο οποίος, κατά τη δημιουργική του πορεία στο Πανεπιστήμιο και στο δημόσιο βίο, επηρέασε την εξέλιξη της οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα, στήριξε μία κοινωνική οικονομική πολιτική που δίνει βάρος στους θεσμούς και στην προσαρμογή σε σταθερούς κανόνες και ελάμπρυνε, με τη συνεπή και έντιμη στάση του, τα υψηλά αξιώματα που του εμπιστεύτηκε η πολιτεία.

Ο Ξενοφών Ζολώτας γεννήθηκε στην Αθήνα το 1904. Ο πατέρας του, Ευθύμος Ζολώτας, ήταν γνωστός έμπορος των Αθηνών και η μητέρα του Κωνσταντίνα, το γένος Ζαφειρίου, διακρίθηκε για τη φιλανθρωπική της δραστηριότητα και την κοινωφελή της δράση κατά το μεσοπόλεμο, και αργότερα. Το 1920 γράφηκε ως πρωτοετής φοιτητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, την οποία παρακολούθησε για δύο χρόνια. Το Σεπτέμβριο του 1922 μετέβη στη Λειψία και γράφηκε στην Ανώτερη Σχολή Εμπορικών Σπουδών, όπου παρακολούθησε επί τρία εξάμηνα μαθήματα. Τον Μάιο του 1924, καθώς προσμετρήθηκαν στις σπουδές του τα φοιτητικά εξάμηνα στην Ελλάδα, πήρε με άριστα το πτυχίο των Εμπορικών Σπουδών. Ακολούθως, έκανε αίτηση στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας, ζητώντας να γίνει δεκτός για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής, ενώ παράλληλα παρακολουθούσε μαθήματα δίπλα στον καθηγητή Ludwig Pohle. Η αίτησή του έγινε δεκτή, λόγω των εξαιρετικών επιδόσεών του, και το 1926 κατέθεσε τη διατριβή του, με τίτλο «*Η Ελλάς εις το Στάδιον της Εκβιομηχανίσεως*», και αναγορεύτηκε διδάκτωρ οικονομικών επιστημών με άριστα (ausgezeichnet). Στη συνέχεια, μετέβη στο Παρίσι, όπου φοίτησε επί δύο έτη στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων με καθηγητές τους Α. Aftalion, J. Lescure και G. Geze. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, διακρίθηκε για την έντονη συγγραφική του δραστηριότητα. Το 1927 αναγορεύεται υφηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, έπειτα από εισήγηση του Καθηγητή Κυριάκου Βαρβαρέσου.

Το 1928 εκλέχθηκε τακτικός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ακολούθως, εξελέγη στο Πανεπιστήμιο Αθηνών έκτακτος καθηγητής το 1930, και τακτικός καθηγητής το 1933. Η έναρξη της πανεπιστημιακής του καριέρας συνέπεσε με την τετραετία 1928-1932 του Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος του πρότεινε να αναλάβει τη Γενική Γραμματεία του Ανώτατου Οικονομικού Συμβουλίου. Όμως, ο Ξενοφών Ζολώτας αρνήθηκε την πρόταση, λόγω των υποχρεώσεών του στο Πανεπιστήμιο, και περιορίστηκε στη συμμετοχή του στο Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο, ως μέλος. Από το 1934 έως το 1939 υπήρξε επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Οικονομικό Συμβούλιο της Βαλκανικής Συνεννοήσεως, ενώ κατά το χρονικό διάστημα 1936 – 1939 διετέλεσε Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Αγροτικής Τράπεζας. Από το 1932, και μέχρι την κατο-

χή της Ελλάδας από τον άξονα, εξέδιδε, μαζί με τον τότε υφηγητή Άγγελο Αγγελόπουλο, το επιστημονικό περιοδικό «*Επιθεώρησις Κοινωνικής και Δημοσίας Οικονομικής*». Κατά το χρονικό αυτό διάστημα το έργο που παρήγαγε στη διδασκαλία και στην έρευνα στο Πανεπιστήμιο υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικό. Δημοσίευσε διψήφιο αριθμό μονογραφιών και πολλά άρθρα σε ελληνικά και ξένα περιοδικά. Παράλληλα, ήταν μέλος επιτροπών κρίσεων διδακτορικών διατριβών και υφηγεσιών.

Κατά τη διάρκεια της κατοχής, συμμετείχε στην Εταιρεία Σοσιαλιστικών Μελετών, όπου γνώρισε τους Γεώργιο Παπανδρέου και Κωνσταντίνο Καραμανλή. Η γνωριμία του με τον πρώτο, τον οδήγησε στην πρώτη του ουσιαστική ανάμειξη στην οικονομική πολιτική του τόπου, με την ανάληψη της συνδιοίκησης της Τράπεζας της Ελλάδος (10 Οκτωβρίου 1944 – 8 Ιανουαρίου 1945). Μετά την παραίτησή του από την Τράπεζα Ελλάδος επανήλθε στα πανεπιστημιακά του καθήκοντα. Από το 1946 συνέχισε να εκδίδει το περιοδικό, του οποίου η κυκλοφορία είχε διακοπεί λόγω του Πολέμου, αλλά με τον νέο τίτλο «*Επιθεώρησις Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών*», ως το 1967. Το 1952 εξελέγη ακαδημαϊκός από την Ακαδημία Αθηνών.

Το 1955 έγινε διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, αξίωμα που διατήρησε ως το 1981, με εξαίρεση τα έτη της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974). Ως διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος συνέβαλε στην εφαρμογή μακροοικονομικής πολιτικής που στόχευε στην σταθεροποίηση της οικονομίας και στην οικονομική ανάπτυξη της Χώρας. Βέβαια, όταν ανέλαβε τη Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος, η οικονομική κατάσταση της Χώρας είχε ομαλοποιηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, όμως υπήρχαν σημαντικά προβλήματα, που απαιτούσαν ιδιαίτερους χειρισμούς και παρεμβάσεις. Ένα πρόβλημα ήταν η ευρέως χρησιμοποίηση της χρυσής λίρας στις συναλλαγές ακινήτων και άλλων περιουσιακών στοιχείων ή ως μέσο αποθησαυρισμού, ενώ οι διακυμάνσεις της τιμής της στην ελεύθερη αγορά επηρέαζαν τις τιμές των αγαθών. Η απαγόρευση της ελεύθερης αγοραπωλησίας χρυσών λιρών και η πώληση ή μεταπώληση χρυσών λιρών από την Τράπεζα Ελλάδος, μόνο μέσω επίσημων χρηματιστηριακών γραφείων, πέτυχε να παύσει η χρυσή λίρα να χρησιμοποιείται στις συναλλαγές και να επιτελεί λειτουργίες χρήματος και ενισχύθηκε η εμπιστοσύνη στη δραχμή. Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα ήταν η μη αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του αποταμευτικού κοινού στην τραπεζική κατάθεση. Η αύξηση, τον Απρίλιο του 1956, των επιτοκίων των ιδιωτικών καταθέσεων ταμειυτηρίου και προθεσμίας υπήρξε αποτελεσματική. Υπερτριπλασιάσθηκε εντός του 1956 το υπόλοιπο των ιδιωτικών αποταμευτικών καταθέσεων, το οποίο ακολούθως εμφάνισε συνεχή αυξητική τάση τα επόμενα χρόνια, με συνέπεια τη διεύρυνση του ρόλου των τραπεζών στη δανειοδότηση της οικονομίας και τη μείωση της εξάρτησής τους από τη χρηματοδότηση της Τράπεζας της Ελλάδος. Με τη διασφάλιση της νομοματικής σταθερότητας και την παράλληλη προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, που επεδίωκε ο Ξενοφών Ζολώτας, η Χώρα πέτυχε και έναν ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης κατά τη δεκαετία 1956 – 1965. Θα πρέπει να επισημανθεί η αναδιοργάνωση που πραγματοποίησε το 1955 ο Ξενοφών Ζολώτας στη Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών της Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία μαζί με την εφαρμογή μιας σειράς εκπαιδευτικών και ερευνητικών προγραμμάτων, που σχεδίασε, συνετέλεσε στην αναβάθμιση των στελεχών της Διεύθυνσης σε οικονομολόγους υψηλής στάθμης, που αργότερα εξελήχθησαν σε ανώτατα στελέχη της Τράπεζας της Ελλάδος, σε ακαδημαϊκούς δασκάλους, διοικητάς Τραπεζών, διοικητάς Οργανισμών κ.λπ.

Ήδη, ο ξεχωριστός αυτός έλληνας οικονομολόγος, αναγνωριζόταν διεθνώς, ως κορυφαίος ειδικός στην νομοματική θεωρία και πολιτική, και άρχισε να συσσωρεύει διεθνείς

διακρίσεις και τιμητικές θέσεις. Συμμετείχε στις ετήσιες Γενικές Συνελεύσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, στις οποίες υπέβαλε και προώθησε μεταρρυθμίσεις που εξασφάλιζαν τα συμφέροντα μικρών οικονομιών στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Έχουν μείνει ιστορικές οι ομιλίες του στα αγγλικά με λέξεις που είχαν ελληνική ρίζα. Η διεθνής αναγνώριση στο πρόσωπό του πιστοποιήθηκε και με τη συμμετοχή του ως μέλους στην επιτροπή των τεσσάρων σοφών, που επεξεργάστηκε το μετασχηματισμό του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το 1958-1960, καθώς και στην Επιτροπή για τη Νομισματική Ένωση της Ευρώπης το 1986. Το 1968 αποχώρησε από το Πανεπιστήμιο, λόγω ορίου ηλικίας, έχοντας συμβάλει στη διαμόρφωση της θεωρητικής οικονομικής σκέψης και στην κατανόηση της άσκησης οικονομικής πολιτικής, με την από έδρας φωτισμένη διδασκαλία του, σε αλληπάλληλες γενεές ελλήνων φοιτητών. Στο μεταξύ, το 1958, παντρεύτηκε την κ. Λόλα Ζολώτα, με την οποία έζησε ευτυχισμένα ως τον θάνατό του.

Από το 1981 και εξής αναδείχθηκε σε οξυδερκή παρατηρητή της ελληνικής και της διεθνούς οικονομίας και οι επιλεκτικές παρεμβάσεις του στη δημόσια συζήτηση προκαλούσαν πάντα αίσθηση και διάλογο. Και αυτήν την περίοδο, η συγγραφική του δραστηριότητα εξακολουθούσε να είναι ιδιαίτερα παραγωγική. Από τα κείμενά του προκύπτει ότι κινείται στο πλαίσιο της νεοκλασικής θεωρίας, χωρίς δογματισμούς, υποστηρίζοντας τη σημασία του μηχανισμού των τιμών στην κατανομή των οικονομικών πόρων στο υπάρχον οικονομικό σύστημα, χωρίς όμως να παραβλέπει τις κοινωνικές και οικονομικές παρενέργειές τους, ενώ δεν συμφωνούσε με τις θέσεις του Keynes για τον τόκο.

Στις 23 Νοεμβρίου 1989 ανέλαβε, με την καθολική συναίνεση των τότε πολιτικών αρχηγών, την πρωθυπουργία της οικουμενικής κυβέρνησης, η οποία χαλιναγώγησε την κατιούσα πορεία της ελληνικής οικονομίας. Επρόκειτο για την τρίτη ανάληψη κυβερνητικής θέσης από τον Ζολώτα, μετά την ανάληψη του υπουργείου Συντονισμού στην υπηρεσιακή κυβέρνηση Ιωάννη Κιουσόπουλου το 1952 (11 Οκτωβρίου έως 18 Νοεμβρίου) και στην πρώτη μεταδικτατορική κυβέρνηση Καραμανλή το 1974 (Ιούλιος – Νοέμβριος 1974).

Ο Ξενοφών Ζολώτας απεβίωσε πλήρης ημερών το 2004.

Η Ακαδημία Αθηνών και η Τράπεζα της Ελλάδος τίμησαν τη μνήμη του σε ειδικές συνεδρίες. Σε αυτές έγινε αναφορά στη συμβολή του στην επιστήμη και στην κοινωνική του προσφορά, καθώς και στον μη οικονομολόγο, τον «άνθρωπο» Ζολώτα, τον λιτοδίαιτο, τον χειμερινό κολυμβητή, τον κοινωνικό, αλλά όχι κοσμικό, πάντα κομπά ενδεδυμένο, ευγενή κύριο, που όλοι αποκαλούσαν Καθηγητή. Η προσήνια και η αγάπη του απέναντι, ειδικά στους νέους, ήταν απότοκος της χριστιανικής ανατροφής του. Χωρίς υπερβολή, ο συνδυασμός Έλληνα και κοσμοπολίτη, θεωρητικού και πρακτικού ανθρώπου, στο πρόσωπό του, τον αναγορεύουν ως έναν από τους πιο χαρισματικούς Έλληνες του 20ού αιώνα.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Ξενοφών Ζολώτας υπήρξε ένας ιδιαίτερα παραγωγικός συγγραφέας πανεπιστημιακών συγγραμμάτων, μονογραφιών και σημαντικού αριθμού άρθρων και μελετών, όπου αντιμετωπίζει κυρίως θέματα οικονομικής πολιτικής. Από τις 85 δημοσιευμένες επιστημονικές εργασίες του 10 αφορούν την οικονομική θεωρία, 46 νομισματικά – πιστωτικά θέματα και 29 αναπτυξιακά θέματα. Τα νομισματικά – πιστωτικά θέματα διακρίνονται: (α) σε αναλύσεις και προτάσεις πολιτικής προς αποκατάσταση της νομισματικής σταθερότητας στην Ελλάδα και (β) σε αναλύσεις σχετικές με τη διεθνή νομισματική ρευστότητα, την καθιέρωση ενός ενισχυμένου κανόνα συναλλάγματος χρυσού και τη διεθνή νομισματική τάξη. Στα αναπτυξιακά θέματα περιλαμβάνονται εργασίες που αφορούν την εκβιομηχάνιση της οικονομίας, μέτρα πολιτικής και ανάπτυξης του α-

γροτικού τομέα της βιομηχανίας, της ενέργειας, της εκπαίδευσης και της περιφέρειας. Από τα δημοσιευμένα έργα του ξεχωρίζουν τα εξής: *Η Ελλάς εις το Στάδιον της Εκβιομηχανίσεως*, Αθήνα, 1926. *Wirtschaftsstruktur und Wirtschaftsbeziehungen Griechenlands*, Lipzig, 1931. *L' etalon-or, en Theorie et en Pratique*, Paris, 1933. *Θεωρητική Οικονομική*, Αθήνα, 1942. *Δημιουργικός Σοσιαλισμός*, Αθήνα, 1944. *Νομισματική Ισορροπία και Οικονομική Ανάπτυξις*, Αθήνα, 1964. *Economic Growth and Declining Social Welfare*, New York: New York University Press, 1981. (κυκλοφόρησε στα ελληνικά μετά ένα έτος).

Τα κυριότερα άρθρα και μελέτες του κυκλοφόρησαν σε 2 τόμους στα ελληνικά από την Τράπεζα της Ελλάδος, το 1997 με τίτλο: «*Νομισματικές και Οικονομικές Μελέτες 1945-1996*». Επίσης, από την Τράπεζα της Ελλάδος κυκλοφόρησαν, το ίδιο έτος, οι μελέτες του στα αγγλικά, ως «*Monetary and Economic Essays 1961-1991*».

Η προσφορά του Ξενοφώντα Ζολώτα στην οικονομική επιστήμη και στην παγκόσμια οικονομία έχει αναγνωρισθεί διεθνώς. Είχε την ικανότητα να προβλέπει τις οικονομικές εξελίξεις και τους πιθανούς οικονομικούς κινδύνους, να επισημαίνει τα σημαντικά προβλήματα και να υποδεικνύει έγκαιρα τα κατάλληλα μέτρα, που πρέπει να ληφθούν. Υπήρξε ο εμπνευστής πολιτικών παρεμβάσεων που, και λόγω της στενής συνεργασίας του με την πολιτική εξουσία, επηρέασαν καθοριστικά την ελληνική οικονομία, κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως η επιτυχής διαχείριση της νομισματικής σταθερότητας σε συνδυασμό με την επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης σε μακροχρόνια προοπτική, και με την εκβιομηχάνιση της Χώρας. Εξάλλου, όπως ήδη αναφέρθηκε, ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στο διεθνή χώρο, συμμετέχοντας ενεργά σε διεθνείς οργανισμούς και επιτροπές, όπου, χάρις στο κύρος που διέθετε, οι απόψεις του, για την αναμόρφωση και ισχυροποίηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος, είχαν ευρεία απήχηση και συζητήθηκαν από τους κεντρικούς τραπεζίτες και τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Μεταξύ άλλων, στο πλαίσιο των συνεδρίων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, κατέθεσε προτάσεις, για τη βελτίωση της λειτουργίας του διεθνούς νομισματικού συστήματος, οι οποίες συνετέλεσαν στη διεύρυνση της ρευστότητας κεφαλαίων για αναπτυξιακά έργα. Ο Ξενοφών Ζολώτας ήταν θερμός υποστηρικτής του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Χώρας και, επειδή πίστευε στον «εξευρωπαϊσμό της ελληνικής οικονομίας», εργάσθηκε με συνέπεια, από τις θέσεις ευθύνης που βρισκόταν, για τη σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1962) καθώς και για την προσχώρηση της Χώρας στην ΕΟΚ (1981).

Τέλος, θα ήθελα να αναφερθώ στο διαχρονικό ερώτημα «ποια μορφή οικονομικής μεγέθυνσης είναι άριστη;», που έθεσε ο εξέχων και διορατικός αυτός οικονομολόγος το 1982 στο βιβλίο του με τίτλο «*Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία*», το οποίο συνδέεται με τα κυρίαρχα προβλήματα ανάπτυξης των συγχρόνων αναπτυγμένων κοινωνιών και που σήμερα, λόγω των οριακών αντοχών της κοινωνίας, της οικονομίας και του περιβάλλοντος, πρέπει να απαντηθεί συνολικά και να ληφθούν άμεσα ειλικρινείς και γεναίες πολιτικές αποφάσεις προς την ορθή κατεύθυνση. Ίσως σ' αυτό βοηθήσει η σαφής επισήμανση του Ξενοφώντα Ζολώτα, ότι: «Το ερώτημα αυτό δεν αφορά βέβαια της αναπτυσσόμενες χώρες, όπου καθημερινή εμπειρία αποτελούν η ένδεια και οι κάθε είδους ελλείψεις. Αφορά μόνο τις κοινωνίες της αφθονίας, όπου η χωρίς ποιοτικές προδιαγραφές συνεχιζόμενη οικονομική μεγέθυνση οδηγεί όχι μόνο σε ταχύτερη εξάντληση των φυσικών πόρων, αλλά σε μια γενική υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, σε αλλοτρίωση του ατόμου και σε κάθετη άνοδο του κοινωνικού κόστους».